

AZ INTERPRETÁCIÓ JELLEMZŐI ÉS SZEREPE AZ ÖRÖKSÉGTURIZMUSBAN KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGI HELYSZÍNEKRE

¹Gászné Bősz Bernadett

¹PhD-hallgató, PTE TTK Földtudományi Doktori Iskola / szakmai vezető, Pécsváradi vár;
gasz.bernadett@gmail.com

DOI: 10.15170/terinno.2024.17.01.04

Absztrakt

A műemlékek, örökségi helyszínek közös múltunk részei. Valójában akkor lesznek az egyén szintjén is érzékelhető közös múlttá, ha használhatja, megismerheti és értékelheti azokat. A használat, hasznosítás egyik módja az örökségturizmus. Az örökségturizmus legfontosabb kihívása a múlt hiteles rekonstrukciója a jelenben. A turista számára a történelemben a hétköznapi ember érdekes, akivel azonosulni tud: kik és hogyan éltek egykor a történelmi falak, ma már nem használt eszközök, mára megszűnt gazdasági-társadalmi körülmények között. Mindeközben pedig a legfontosabb számára, hogy ő maga mit élhet meg ma a látogatás közben ugyanitt. Az eredetiség kapcsolja össze a történelmi épületeket és az örökségturistákat. A látogatói döntésben az élmény a kulcsszó. A történelmi környezet magas élményígérettel bír, kiváló kulisszája az élményszerű interpretációnak.

A kutatásoknak és kreatív üzemeltetőknek köszönhetően számos interpretációs eszköz áll rendelkezésre, hogy az örökségi helyszínek megfeleljenek ennek a kihívásnak, azaz hiteles információkat és egyúttal a vendégkompetens élményszolgáltatásokat kínáljanak. A vonzerő által nyújtott élményt fokozó szolgáltatások fejlesztése a kultúrához köthető, előnyt biztosító versenyképességi tényező. Ugyanakkor a jó tapasztalatok erősítik az örökségi elem fontosságát és értékét, ennek következtében a látogató maga is érdekeltté válik a megőrzésében. A megfelelő interpretáció tehát tartósan megalapozza a fenntarthatóságot.

A tanulmány a hatékony interpretáció jellemzőit és hatását vizsgálja – elsősorban – épített örökségi helyszínek vonatkozásában.

Kulcsszavak: interpretáció, örökségturizmus, épített örökségi helyszínek

THE CHARACTERISTICS AND SIGNIFICANCE OF INTERPRETATION IN HERITAGE TOURISM, WITH A SPECIAL FOCUS ON BUILT HERITAGE SITES

Abstract

Monuments and heritage sites are integral parts of our shared past. They truly become a shared past, perceptible at the individual level, when people can use, learn about, and appreciate them. One way of utilizing and valuing these sites is through heritage tourism. The primary challenge of heritage tourism is the authentic reconstruction of the past in the present. For tourists, history becomes engaging through the lens of ordinary people with whom they can identify: how they once lived within historic walls, using tools that are no longer in use, and under socio-economic conditions that have since vanished. However, the most important aspect for tourists is what they themselves can experience today while visiting these sites. Authenticity is the bridge connecting historic buildings with heritage tourists. Experience is the key factor in the visitor's decision-making process. Historic environments offer a high promise of experience, providing an excellent setting for experiential interpretation.

Owing to the efforts of researchers and creative operators, a variety of interpretive tools are available to ensure that heritage sites rise to the challenge of offering authentic information while providing guest-focused experiential services. The development of experience-enhancing services tied to cultural attractions is a competitive advantage. Moreover, positive experiences reinforce the importance and value of heritage elements, thereby encouraging visitors to take an interest in their preservation. Effective interpretation, therefore, lays a solid foundation for sustainability.

This study examines the characteristics and impact of effective interpretation, with a particular focus on built heritage sites.

Keywords: interpretation, heritage tourism, built heritage sites

1. Kulturális turizmus – örökségturizmus

A kulturális turizmus napjaink legdinamikusabban fejlődő turisztikai terméke (BERKI – CSAPÓ 2006). Az elitfogyasztással jellemezhető klasszikus, majd a demokratizálódással, a kulturális ipar létrejöttével és az attrakciófejlesztésekkel kialakuló kulturális tömegturizmus korszaka után jelenleg a kulturális turizmus 3.0 szakaszában járunk, amelyet a fenntartható, minőségi és alternatív jelzőkkel illetnek, kulcsszavai pedig az értékteremtés, fragmentálódás és a mindennapi élet bevonása. Kiemelkedő szerepe van az identitásban, a társadalmi kohézióban és a kreativitás fejlesztésében (SACCO – FERILLI – BLESSI 2016, RICHARDS 2016, 2020). A terméket erősíti, hogy elsősorban a COVID-19, majd az energiaválság és a háborús fenyegetettség hatására felértékelődnek a hazai értékek, a közeli, biztonságos, mert ismerős helyek és minden olyan tapasztalat, amely a környezeti tényezőkből eredő belső, személyes bizonytalanságot szorongást oldja. Mindezzel párhuzamosan a változó, mindinkább szolgáltatónak váló múzeumok esetében is kiemelt prioritás – a kulturális örökség megőrzése mellett – a kulturális turizmus fejlesztése (MAKRANCZI 2021).

A kulturális turizmus összetettsége miatt termékcsoporthozként fogható fel, amelynek egyik terméke az örökségturizmus. A globális kulturális standardizáció ellentrendjeként a helyi különlegességek, egyedi értékek, lokális hagyományok iránti megerősödő keresletre épül. Az érdeklődés lehet kulturális-intellektuális jellegű, azaz más kultúrák és tájak megismerésének vágya, lehet az önmeghatározást, a hovatartozást megerősítő-tisztázó igényű, vagy lehet nosztalgia-vezérelt. Húzó (pull) motivációk, mint valami új – helyszín, kultúra, történelem stb. – megismerése, illetve ösztönző (push) motivációk, mint elszakadás a mindennapoktól, a jelentől egyaránt jellemezhetik (CSAPÓ – MATESZ 2007, CSURGÓ 2014, GONDA 2016, HUSZ 2016). Az örökségturista célja a hagyomány, eredetiség, hitelesség személyes megtapasztalása, mindeközben élmény szerzése. Mindenki örökségturistává válik, amint egy örökségi helyszínen tartózkodik, és fizetett szolgáltatásokat vesz igénybe (HUSZ 2016).

1.1. Örökség

Az örökség a közös múlt része – egy nemzet, egy régió, egy település, egy közösség stb. múltjának és identitásának meghatározó eleme. Am csakis akkor lesz az egyén szintjén is érzékelhető közös múlttá, ha használhatja, megismerheti és értékelheti.

Alapvetően „minden örökség, vagy legalábbis alkalmas arra, hogy azzá váljék” (HARTOG 2000: 16 idézi JAKAB – VAJDA 2023). Az örökségesítés a kommunikációban válik hozzáférhetővé.

A használat, hasznosítás és egyúttal a kommunikáció egyik módja az örökségturizmus. Az örökségturizmus legfontosabb kihívása a múlt hiteles rekonstrukciója a jelenben (GONDA 2016). A látogatói döntésben az élmény a kulcsszó: a turista arra kíváncsi, hogy ő maga ma mit élhet meg a történelmi falak között. A sikeres termék záloga a többféle szükségletre reflektáló élményígéret és számos vonzerőre épülő, széles élményszolgáltatás – amely nem téveszti szem elől az örökségvédelmi szempontokat (GÁSZNÉ 2019). A megvásárolt termék valójában egy élményígéret, amit az attrakció saját ígéretei (hirdetések, szlogen, arculat) és egyéb források (család, barátok; hirdetések; közösségi média; blogok stb.) egyaránt formálnak. A megvalósulásban a turista személyes részvétele elengedhetetlen, ám az élmény minél intenzívebb kiváltása a turisztikai attrakció üzemeltetőinek feladata. Ha a látogató valóban részesül az élményben, akkor elégedetten távozik, esetleg a visszatérés szándékával, jó hírét terjesztve az örökségi helyszíneknek (ZÁTORI 2014, HUSZ 2016).

Az örökség értelmezésében négy szereplőt azonosíthatunk: az örökség, ami nem konstans, hanem a látogatók, a helyi közösség és az interpretációt végző szakember közös gondolkodásának és együttműködésének eredménye, ennek megfelelően változó. Mivel korban, térben, előismeretben, mentalitásban stb. változó emberi tényezőktől függ, ma már kevésbé tekintjük az örökségi helyszíneken képződő értékeket elsajátítandó tudásnak, adatoknak

alapuló szellemi tartalomnak, hanem komoly hangsúlyt kerül az érzelmekre, a kiváltott élményre (HÜBNER 2023). Az örökségi terméket az attrakció jellege, a menedzsment célkitűzései, a foglalkoztatottak szakmai felkészültsége, a választott interpretáció mikéntje teszi egyedivé és sajátossá.

1.2. Műemlékek turisztikai hasznosítása

A műemlékek többnyire elveszítették eredeti funkciójukat. Kiüresedve – a szó szoros és átvitt értelmében is – mind örökségvédelmi, mind településképi, mind gazdasági szempontból problémát jelentenek. Egyik lehetséges megoldás a turisztikai hasznosításuk (KATONA 2021, VARGÁNÉ – DÁVID 2023).

A műemlékeket „a műemléki értékéhez, jellegéhez, történelmi jelentőségéhez méltóan, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon kell használni, illetve hasznosítani.” (68/2018. Korm.r. 43. § (1)). A kulturális örökség védelméről szóló törvény, illetve kormányrendelet előírja a tudományos és helyszíni kutatásokon alapuló restaurátori módszerekkel történő konzerválást, esztétikai helyreállítást. A látogató azonban többet vár el egy hiteles műemléki helyreállítástól: tegye láthatóvá az objektum történeti, esztétikai és etikai értékeit, valamint érzelmileg átélhetőként fejezze ki azt a történelmi korszakot, amikor készült - akár lényeges beavatkozás árán is (HUSZ 2016). A műemlékfelújítással még nem válik a történelmi épület sem a megélt közös múlt részévé, sem turisztikai attrakcióvá. Előbbihez az szükséges, hogy élettel teljék meg, hogy használják. A használat által megismerik, megértik és megőrzésre méltónak tekintik. A használat jó eszköze az utóbbivá, azaz turisztikai attrakcióvá fejlesztés. Attrakcióvá, amely látogatható; izgalmas tematikájával és vonzó tartalmával széles közönség számára érdekes; alkalmas programok lebonyolítására; minőségi szolgáltatások kapcsolódnak hozzá; a piacon értékesíthető (MÉSZÁROS 2020).

Adott műemlék egyedi turisztikai profiljának kialakítása, az örökséghelyszín eredeti funkciójának bemutatása, az élményszerű látogatás és a turistafogadás feltételeinek, szolgáltatáskínálatának megteremtése számos kompromisszummal jár. A központi kérdés: hogyan lehet szélesebb tömegeknek szakmailag bemutatni, kézzelfoghatóvá tenni a múlt történéseit, emlékeit, mindeközben fenntartható módon biztosítani a bemutatás lényegét jelentő épületek védelmét? A hazai műemlékvédelem az egyszerű állagmegóvástól az örökségek eredeti módon történő teljes rekonstrukciójáig jutott el a közelmúltban. A szemléletváltozást a szakmai érvek mellett jelentősen a kereslet igénye indukálta. A régmúltból fennmaradt falak önmagukban már nem adhatók el, pusztán szakmai tartalommal való feltöltésük sem elég. A látogató a történelem részesévé akar válni, időutazásra készül (BERECZ – KISS – CSILLAG 2017). A jelen turisztikai terébe integrált múlt tér- és idősíkjai közötti élményszerű és hiteles átjárhatóságot az interpretáció biztosítja.

2. Az interpretáció

2.1. Értelmezési felfogások

A szó alapvető jelentése: értelmezés, magyarázat, előadás. A művészetben az egyes művek megértését jelenti: egy műalkotás kritikusi, tudományos vagy - legtágabb értelemben - befogadói értelmezését. A turizmus a muzeológiához hasonlóan a fogalmat, mint *értelmezésen alapuló bemutatást* használja. A terminus a 1970-es évek elején jelent meg a kultúratudományokban. A „kultúra, mint szöveg” alapmetafora a nézői helyett az olvasói szerepkört állította előtérbe. Ez hatással volt a tekintélyelvű beszédmód átalakítására, amely oda vezetett, hogy a kulturális intézményekben, mindenekelőtt a múzeumokban már nemcsak a nagy történeteknek volt helye, hanem kérdéseknek, kétségeknek, szubjektív olvasatoknak (FRAZON – SZAKÁCS 2012, FRAZON 2012). Az interpretáció egyik kimondott célja éppen a sokféle személyes vélemény létrejötte.

Az interpretáció *kommunikáció*: információ-áramlási folyamat. Az interpretátor az üzenet küldője, a látogató az üzenet fogadója, míg az alkalmazott eszközök az információátviteli csatornát testesítik meg (RÁTZ 2011). Az örökségi helyszínek, a műemlékek, a bennük lévő tárgyak sok esetben olyan üzeneteket, információkat is kínálnak, amelyeket primer megjelenési formájukban nem tudnak közvetíteni. Ennek oka lehet a fogadó oldalon a megfelelő tudás vagy képesség hiánya, az „ismeretlen nyelv”, vagy csupán a figyelmetlenség; illetve a küldő oldalán a kontextus hiányosság vagy a figyelem, az érdeklődés felkeltésének elmaradása. Itt válik szükségessé a *kommunikációt segítő interpretáció*. A 21. század emberének ingerküszöbe az állandó információ-dömping miatt nagyon magas. A sok és folyamatos információból ki kell ugrani annak, amit be akarunk fogadtatni. Legyen több, legyen más, legyen „hangosabb” – az interpretáció segítségével (KRISTON-BORDI 2016, BIRKÁS 2015).

Az interpretáció *bemutatósi mód*: az elrendezés alakítja az értelmezést, ez az attrakció elsődleges kommunikációs eszköze, alapvetően meghatározza a befogadás lehetőségeit (ERŐSS 2012). Beleértjük a műemlék fizikai megjelenését, állapotát, a különböző funkciók elrendezését, a téralakítást, az installációs designt, az információk közzétételének vizuális és tartalmi jellemzőit – mindazt a környezetet, amelyben és amely által a tárgyak és maga a műemlék a közönség elé kerülnek.

Ha a turizmus a műemléki bemutatás egyik formája, amely a műemléki felújításra építkezve megteremt a térélményt, valamint értelmezi a látványt, akkor ilyen értelemben az interpretáció a turizmus eszköze ahhoz, hogy a fizikai kiszolgálás funkcióinak megteremtésével együtt a *műemléket turisztikai terméké változtassa* (MÉSZÁROS 2020). Vagyis az interpretáció egy multidiszciplináris folyamat, művészet, tudomány és módszertan összessége, amelyek az attrakció bemutatásáért, kézzelfoghatóságáért működnek együtt.

Az interpretáció *informáláson alapuló felfedezés*. Fő célja nem az irányítás, hanem a provokálás és az inspirálás. A jó interpretáció szórakoztató, tartalmas, és beazonosítható téma köré épül. Az innovatív, multiszenzoros és interdiszciplináris bemutatás az élményszolgáltatás alapja. Egy attrakció leghatékonyabban történetek segítségével válik megélhetővé, mert az interpretatív történetek a bevonódás lehetőségét teremtik meg. Az élménybevonódás az élmény emlékezetességét, az emlékeztetést alapozza meg. Az emlékeztető élmények pedig visszatérésre sarkallnak és erősítik a pozitív szópropagandát (PUCZKÓ – RÁTZ 2017, ZÁTORI 2018).

Az interpretáció elsődleges célja a *látogatás élménnyé alakítása*. Ahhoz, hogy ez a cél megvalósulhasson, át kell gondolni az attrakció alapvető üzenetét, mondanivalóját, majd témacsoportokra kell bontani. Az egyes témákhoz hozzá kell rendelni mindazon módszereket és eszközöket, amelyek segítségével a látogató számára befogadhatóvá válik az attrakció üzenete (RÁTZ 2011). Mindez sejteti, hogy az interpretáció *befolyásolás*, a látogatók élménydús befolyásolása az örökség működtetőinek céljai szerint (HUSZ 2016).

Kiemelt cél lehet példának okáért az oktatás. Így az interpretáció tudatosan felépített, élményalapú *tanulási módszerként* is definiálható, amely múzeumokban és örökség-helyszíneken valósul meg. Részben kimondottan oktatási célt szolgál (múzeumpedagógia, múzeumandragógia); részben a fesztiválok alapja vagy színesítője, amellyel széles nagyközönség érhető el (gyakran katonai vagy civil hagyományőrző csoportok, egyesületek segítségével) (KÁLDY 2010).

A befolyásolás, mint szándék a tartalmi lényege az interpretáció *folyamatként* való felfogásának. Olyan művelet, amelynek során a látogatók megfigyelnek, ismereteket szereznek, tapasztalnak és inspirálttá válnak. Akkor hatékony, ha a látvány ismertetése reakciót, érzelmeket és/vagy valamilyen tevékenységet vált ki a résztvevőkből – az attrakcióval, annak üzentével, témájával kompatibilis, a menedzsment által az interpretációs folyamatban *megcélzott reakciót* (PUCZKÓ – RÁTZ 2017).

Ez a felfogás közelít az interpretáció *oktatási tevékenység*ként való értelmezéséhez, amely a természeti és kulturális erőforrások feltárását és bemutatását tekinti céljának. A legkülönbözőbb kommunikációs eszközök, látványelemek, multiszenzoros hatások, multimédiás berendezések stb. használatán keresztül segíti a megértést, javítja az értékek iránti megbecsülést. Felhasználja az érzékelés, észlelés, emlékezet, képzelet, gondolkodás és tanulás folyamatainak lehetőségeit, az emberközeli bemutatást, a látogató személyes történetével való párhuzamot. Eredményeképpen az attrakció megőrzése a látogató számára is fontossá válik: *Bemutatáson keresztül megértés, megértésen keresztül tisztelet, tiszteleten keresztül védelem* (PUCZKÓ – RÁTZ 2017, TOMBÁCNÉ – SZABÓNÉ 2016).

Fontos felhívni a figyelmet az interpretációt kidolgozók és lebonyolítók felelősségére, a megalapozott szakmai munka szükségességére: a vendég úgy véli (vélteti), hogy amit lát, az tökéletes másolata az adott kornak vagy eseménynek! A hitelesség elvárt a bemutatott örökségem, az épített-megformált környezet, az interpretáció módja és minősége, az átélt élmény és a hazavitt emlékek vonatkozásában egyaránt. Emlékeztetnénk arra is, hogy az interpretáció négszereplős folyamat, nem végeredmény!

Végezetül hangsúlyozzuk: *bármely interpretáció akkor jó, ha élvezetes.*

2.2. A sikeres interpretáció hatása és használata

Kétségtelen, hogy a megfelelő interpretáció (módszer, tematika, eszközök, időtartam stb. vonatkozásában) kialakítása nagyon komoly munka, több tudományterület és szakma összehangolt együttműködését, kiterjedt partneri kör bevonását kívánja. Hosszadalmas és költséges folyamat. Kritikus pontja a megfelelő interpretátorok, a humán erő rendelkezésre állása. A következőkben amellet érvelünk, hogy mégis érdemes kiemelten foglalkozni vele.

A megfelelő interpretáció *fokozza a látogatói részvételt*: „Az interpretációs vezetők mindig a fejhez, a szívhez és a kézhez szólnak.” (LUDWIG 2014:12) Az interpretáció személyre szabott, akár a konkrét szituációban is a látogatók tényleges igényeihez alakítható tartalom, szint, időtartam, nyelvezet stb. tekintetében. Az információátadás széles eszköztárával (verbális, vizuális, digitális stb.) dolgozva erős érzelmeket vált ki és fokozza a vágyat, hogy még többet tudjanak meg (HUTH 2010). Ennek a hatásnak köszönhető, hogy az interpretáció „*életre kelti*” a műemléket. A bevonás, az innovatív, multiszenzoros, vendégközpontú bemutatás segít abban, hogy a látogatók elmerüljenek a múltbeli idő- és térsík(ok)ba.

A jó interpretáció feltétlenül lokálisan beágyazott: megtalálja és *közvetíti a saját történetét*, ami megfogható a bemutatott helyi legendákban, a történelmi tényeket színesítő mesékben, valamint a személyes bánásmódban. Ez utóbbi az adott attrakcióra jellemző kínálat, kommunikációs mód, térformálás stb. összessége. Mindezek célja, hogy pozitív asszociációkat teremtsen és hozzájáruljon a „*jó hely*”-ítélet kialakulásához. Azaz olyan társadalmilag determinált pozitív térérzet kapcsolódjon az attrakcióhoz, amelynek következtében nem csupán tényleges mivoltában, hanem a róla alkotott vélemények figyelembevételével válik látogatottá (MICHALKÓ 2010, RÁTZ – MICHALKÓ 2023).

Az egyedi, jó esetben unikális és kreatív interpretáció *beazonosíthatóvá tesz*, az egyértelmű felismerhetőséget szolgálja, ami versenyelőnyt jelent a telített piacon. Az attrakció brand-építésének és marketingkommunikációjának is remek alapja lehet az interpretációval megalkotott „*helyi világ*”. Az egységes arculatot támogatja, ha valamennyi kommunikációs felületről ugyanazok a szereplők, kor, ruha vagy egyéb kellékek, beszédstílus, hangulat köszönnek vissza (HUTH 2010). Ugyanakkor a megfelelő interpretáció segít megalapozni a térség attrakcióinak együttműködését azzal, hogy kiemeli, fókuszba helyezi azokat a kulcstényezőket, amelyek a konkrét attrakciókra és a helyre specifikusan jellemzőek. Ezekre építve akár tényleges tematikus úttá is fejleszthető az egyes vonzerők kooperációja, ami számos előnyt kínál a térség szolgáltatóinak és általában a lakosságnak (BERKI – CSAPÓ 2008).

A *helyhez kötöttség* másik aspektusa a helyiek bevonásában mutatkozik meg: erős interpretáció a szakmai megalapozottság mellett nem tekinthet el a helyi közösségben élő (kulturális) örökség feltérképezésétől és felhasználásától sem. A szellemi kulturális örökség hagyományos és élő egyszerre; nem statikus, hanem generációról generációra való átöröklés során kialakuló és létező tudás. A közösség a környezetre és a történelemre adott válaszként állandóan újratermi – az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra (CSONKA –TAKÁCS – KÁLDY 2010). A helyiek ugyanakkor nemcsak az interpretáció megalapozásban, de stabil látogatókörként is kiemelt jelentőséggel bírnak az üzemeltetés szempontjából. Az is fontos, hogy értsék és támogassák az örökség turisztikai hasznosítását. A jó interpretáció *pozitív hatást gyakorol helyi közösségre*: gazdasági haszonnal jár (munkalehetőség; bevétel, javuló infrastruktúra stb.), illetve a közösség megerősödését, a lokális identitás kialakulását is szolgálja a büszkeség, a növekvő öntudat által (REMENYIK et al. 2021).

Az örökségi interpretáció nemcsak helyi szinten épít közösséget, hanem nemzeti, akár európai szinten is. A *nemzeti azonosságtudatra és hovatartozásra* is hatással vannak; az örökségi helyszínek kiváló eszközei a hazaszeretet, a magyarságtudat, az összetartozás erősítésének. Ehhez az érzelmi azonosulást és a tapasztalati úton való tanítást használja az interpretáció. A történelmi kutatás feltárja és magyarázza a múltat. Ennek bázisán az interpretáció az örökségalkotás folyamatát erősíti, kiválogatva a múlt eseményei közül azokat, amelyek segítik konkrét céljai elérésében. Mindkettő szükséges az identitás artikulálásához (HUSZ 2016). Hogy az identitásbiztosító tudást át lehessen adni, tárolható, előhívható és közölhetőnek kell lennie (ASSMANN 2018). A turizmus kategóriáival megfogalmazva: látogathatónak kell lenni a nemzeti emlékezet számára jelentős értéknek; turizmuspolitikai és marketing eszközök által biztosítani kell a közismertségét; a bevonás eszközeivel meg kell teremteni a kollektív részvétel lehetőségét – ez utóbbiban kap szerepet az interpretáció.

Már hangsúlyoztuk: a jó interpretáció *élményt nyújt*. Az élményturizmus korában a sikeresség legfontosabb mércéje az átélt élmények milyensége, mélysége és tartóssága. Az élmény kialakításában a vendég maga is aktívan részt vesz, illetve számos olyan körülmény is közrejátszik (időjárás, többi vendég, pillanatnyi kedélyállapot, bázistudás, beállítódottság), amelyekre az attrakció üzemeltetője nincs hatással. Az élmény csak akkor teremődik, ha a fogyasztó képes és hajlandó az elmerülésre, az élménybevonódásra (ZÁTORI 2018). Ezt a képességet és hajlandóságot támogatja az interpretáció. Ugyanakkor hosszú távon is hat, hiszen élő *emlékeket teremt*, amelyek mélyen beépülnek a memóriába (HUTH 2010). Az emlékek támogatják a pozitív szájpropagandát, annak szóbeli és online változatát egyaránt; visszatérésre sarkallnak; megalapozzák az elköteleződést az attrakció és az örökség iránt. Így közvetlenül *hat a látogatószám emelkedésére*.

Az interpretáció *tanít és nevel*. Az élménygazdaság alapvetően a megismerésre (informális tanulás), illetve a mindennapoktól, a jelentől való elszakadásra épül. A folyamatot az emlékezetesség, személyesség, felfedezés, tudás és érzelmek uralják (HUSZ 2016). Ezek az interpretáció meghatározó fogalmai is. Mint tanulási folyamatot generáló jelenséget az alábbi jellemzőkkel írhatjuk le:

- több mint informálás: az összefüggések, a mélyebb tartalom bemutatására irányul, egyúttal hatásos kulcsüzenetek fogalmaz meg. Fontos, hogy az élményjelleg ne menjen a tudományos és kulturális igényesség rovására.
- inspirál és provokál: szélesíti a látogatók látókörét; a konkrét örökség-érték bemutatásán kívül az adott témával kapcsolatos gondolkodási folyamatot is elindít, érzékennyé és érdeklődővé tesz.
- attitűdöt és magatartást változtat: képes értékrend- és szemléletváltozást elérni.
- emocionális hatást vált ki: érzékenyít; megalapozza az érzelmi azonosulást.

A látogató szempontjából a lényeg az élmény, az átélés. Akár kulturális turistaként, akár örökségturistaként, akár rurális turistaként érkezik adott attrakcióhoz, a helyi kultúra részese

kíván lenni. Az interpretáció az elmerülésben és a kellemes élmények létrejöttében egyaránt segít. A jó tapasztalatok mellett, a tények ismerete, az érdekeltté válás, az érzelmi azonosulás lehetősége elősegíti az örökség kritikai megértését és növeli megbecsültségét. *Erősíti az örökségi elem fontosságát és értékét*, aminek következtében a látogató maga is érdekeltté válik a megőrzésében (BIRKÁS, n.a.).

Kettős viszony állapítható meg az interpretáció és a *múzeumpedagógia – múzeumandragógia* között: egyszerre bázisai és eszközei egymásnak. A múzeumpedagógia önálló módszer és nem iskolai pedagógia a múzeumban (NETTKE 2017). Nem az alapismeretek közvetítése és nem a nevelés a célja. Fontos feladata a tudomány demisztifikálása és ezzel az ismeretek terjesztése. Központi fogalma az élményszerűség. Számos esetben tapasztalhatjuk, hogy örökségi helyszínek kiváló múzeumi órákat kínálnak, ám ezek szemlélete és gyakorlati megoldásai nem mutatkoznak meg az interpretáció egészében. A másik hiba, hogy csakis iskolai csoportoknak ajánlanak elfoglaltságot, holott felnőttek, és nem szervezett csoportok, például családok is szívesen veszik igénybe az egyéni részvételen alapuló tevékenységformákat.

Nagy előnye az átgondolt interpretációnak, hogy *megújítható*. Az örökségi helyszínek egy része csak az adott kultúrkörben élők számára értelmezhető (PUCZKÓ – RATZ 2017). A belföldi turizmust erős versenyhelyzet jellemzi, ami indukálja az innovatív megoldásokat. Az utazás általánossá válása is növeli az igényt arra, hogy többszöri látogatás esetén is új élményekkel gazdagodjék az utazó. A visszatérő látogatók, majd a törzsvendégkör kialakításában jelentős szerepe van az interpretációnak, amely – jó esetben – a fesztiválokat, rendezvényeket és a szolgáltatás-kínálatot is áthatja.

Az örökségattrakció üzenetének a befogadó, azaz a vendég nyelvére történő lefordítását számos tényező bonyolíthatja. A látogató belső akadályai: negatív hozzáállás, információhiány, intellektuális korlátok stb., illetve külső akadályok: nem megfelelő vagy hiányzó segítség, alkalmatlan eszközök, kommunikációs akadályok, mint nyelvi nehézségek, félreértések stb. A jó interpretáció *akadálymentesít*. Az akadálymentes turizmus a mindenki számára egyenlő módon elérhető turizmust jelenti, beleértve a mozgás- és érzékszervi, illetve mentális fogyatékosokkal élőket, az átmenetileg mozgáskorlátozottakat, az időseket, a kisgyerekeket és a többgenerációs családokat (RAFFAY – GONDA 2021). A jó interpretáció a fizikai-szociális akadálymentesítéssel nem csupán a hátránnyal élő, „próbatételes” vendégek számára előnyös. A mindennapi működési rutint javítja, ezzel valamennyi látogató kényelmét, látogatói élményét fokozza, végső soron tehát a *turizmus mindenkinek*-eszméjét támogatja (GÁSZNÉ 2020).

A hatékony interpretáció *tágít az örökségturizmus termék-besoroláson* a kulturális turizmus-kategórián belül is, illetve abból kilépve, a szabadidős tevékenységek piacán is értelmezhetővé teszi az örökségi objektumokat. A kulturális attrakciók turisztikai vonzereje elsősorban úgy növelhető, ha olyan optimalizált helyeket, „jó helyet” alakítanak ki, ahol lehetőség nyílik új, szokatlan tapasztalatok megszerzésére, amelyek hosszú távú élményt nyújtanak az örökséggel való autentikus és élményszerű találkozás által (HUSZ 2016).

Az interpretáció a turisztikai attrakció gazdaságos üzemeltetése szempontjából alapvető jelentőségű. Élettel tölti meg az ősi falakat és áthatja a vendégkompetens élményszolgáltatásokat. A vonzerő által nyújtott élményt fokozó szolgáltatások fejlesztése a kultúrához köthető, előnyt biztosító versenytényező. Ugyanakkor a jó tapasztalatok erősítik az örökségi elem fontosságát és értékét, aminek következtében a látogató maga is érdekeltté válik a megőrzésében. A sikeres interpretáció tehát tartósan *megalapozza a fenntarthatóságot*.

A kulturális turizmust szokás a legminőségibb turisztikai termék-ként is megjelölni (CSAPÓ – MATESZ 2007, GONDA 2016), ám a minőség nem adottság: azt el kell érni a minőségi termékfejlesztés által és garantálni kell a minőségi üzemeltetés során. A jól artikulált interpretáció a *minőség garanciája* is lehet.

3. Következtetések

Az átgondolt, szakmailag megalapozott, egyedi és innovatív interpretáció komoly versenyelőnyt jelent a turisztikai piacon. Megalapozza a vendégkompetencia alapú élményszolgáltatást. Feltételezi a látogatók alapos megismerését és a rendelkezésre álló széles interpretációs kelléktár tudatos használatát. Az interpretációs eszközök nagy számban állnak rendelkezésre a különböző típusú vezetésektől a beöltözési lehetőségeken és multimédiás eszközökön keresztül az interaktív programelemek alkalmazásáig; a módszerek is sokfélék a bevonódástól, az edutainmenten és közös alkotáson, a multiszenzoros közvetítésen át a különböző típusú élő interpretációig. Ezek használata ma Magyarországon még kevésbé elterjedt és kevésbé tudatos. Elsősorban a képzési kínálat, és ebből fakadóan kevés a képzett humán erő és hiányosak a menedzsment-szervezetek módszertani-elméleti ismeretei.

Elismerve a digitális turizmus előnyeit és lehetőségeit (IVÁNYI 2022), a jelenlegi digitalizációs törekvések, ezek túlzott és egyetlen hatásos eszközként való alkalmazása téves. Több kutatás beszámol arról, hogy örökségi helyszíneken nem elvárt, sőt kifejezetten zavaró a digitális eszközök jelenléte, használata (GÁSZNÉ – SCHULTZ 2022, NAGY 2023) Ebben nyilván a hétköznapok „kütyűfáradtsága” is szerepet játszik: az egyedei hangulatért, a „más élményért” keresik fel ezeket az attrakciókat. Az érthetőség, látvány és a személyes megszólítás a legfontosabb látogatói kritériumok – ezeket egy jól átgondolt és kivitelezett interpretációs stratégia képes biztosítani.

A korszerűen és látogatóbarát módon üzemeltetett örökségi attrakciónak a szabadidős tevékenységek alternatívájaként kell megjelennie és piaci szereplőként versenyeznie a látogató idejéért, amiből egyre kevesebb van („gazdag szegénység”). Ehhez elengedhetetlen az innováció, az emóció és a rugalmasság, amit a megfelelő interpretáció képes biztosítani (TOMBÁCNÉ – SZABÓNÉ 2016). Ma műemléki helyszínen is elsődleges kíváncsi az élményszerzés, de nagyon fontos, hogy a programokkal, az interpretációval a helyszín jelentőségét tudatosítsuk és fokozzuk. Az élmény mellett további kulcsfogalmak a fenntarthatóság, hitelesség és felelősség. A műemlékek hiteles és felelős helyreállítása és bemutatása azt jelenti, hogy az eredeti funkciók és használati módok tiszteletben tartásával olyan atmoszférát teremtünk, ami megfelel a mai használatnak és teljes élményt tesz lehetővé. Hiszen a legeredetibb örökség is érdektelen lehet a turista számára, ha nincs megformálva, megfogalmazva. Hogy a műemlék minél vonzóbb legyen és minél inkább illeszkedjen az elvárásokhoz, az elsősorban a minőség garantálásával érhető el: a szolgáltatás minőségével (fogadtatás, információ, infrastruktúra, prezentáció), valamint a belső kulturális minőséggel, azaz az eredeti funkcióknak és a jelen számára képviselt értékeknek egyidejű tiszteletben tartásával (HUSZ 2016).

Irodalomjegyzék

ASSMANN J. (2018): *A kulturális emlékezet - Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, Atlantisz Kiadó.

BERECZ M. – KISS R. – CSILLAG T. (2017): Az egri vár modern kori transzformációja, múzeumból turisztikai attrakció. In: Régi, T. – Rátz, T. – Michalkó, G. (szerk.): *Turizmus és transzformáció*. Kodolányi János Főiskola, Budapest. pp. 235-249.

BERKI, M. – CSAPÓ, J. (2006): Comparative Analysis of Competitiveness in the Major Cultural Cities of Hungary. In: Aubert, A. - Tóth, J. (szerk.): *Stadt und Region Pécs: Beiträge zur angewandten Stadt- und Wirtschaftsgeographie*. Universität Bayreuth, Lehrstuhl Wirtschaftsgeographie und Regionalplanung. pp. 49-65.

BERKI, M. – CSAPÓ, J. (2008): The geographical basis for the development of thematic routes. In: Lóczy, D. - Tóth, J. - Trócsányi, A. (szerk.) *Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010*. Pécs. pp. 173-183.

BIRKÁS É. (2015): *Megelevenedő korszakok... a Szépművészeti Múzeumban*. http://www.tani-tani.info/megelevenedo_korszakok. Letöltve: 2024. 08. 11.

BIRKÁS É. (n.a.): *Az élő történelmi interpretátorra válás folyamata: múzeumi programok és képzési lehetőségek*. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/az_elo_tortenelmi_interpretatorra_valas.pdf. Letöltve: 2024. 08. 11.

CSAPÓ J. – MATESZ K. (2007): A kulturális turizmus jelentősége és szerepe napjaink idegenforgalmában. In: *Földrajzi Értesítő*. 2007. LVI. évfolyam. 3-4. füzet. pp. 291-301. Forrás: http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/FE2007/FE20073-4_291-301.pdf. Letöltve: 2024. 08. 11.

CSONKA-TAKÁCS E. – KÁLDY M. (2010): Az épített, a természeti és a szellemi örökség és az Örökség Iskolák. In: *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum MOKK, Szentendre. pp:10-14.

CSURGÓ B. (2014): A vidék nosztalgiája. Kulturális örökség, turizmus- és közösség-szervezés három észak-alföldi kistérségben. In: *Társadalomtudományi Szemle*. 4. évf. 2. szám. pp:1-20. DOI: 10.18030/SOCIO.HU.2014.2.1.

ERŐSS N. (2012): Bemutatói mód. In: Szakács, E. (szerk): *A kurátori gyakorlat és diszkurzus szótára*. <http://tranzit.org/curatorialdictionary/index.php/szotar/>. Letöltve: 2024. 08. 11.

FRAZON ZS. – SZAKÁCS E. (2012): Interpretáció. In: Szakács, E. (szerk): *A kurátori gyakorlat és diszkurzus szótára*. <http://tranzit.org/curatorialdictionary/index.php/szotar/>. Letöltve: 2024. 08. 11.

FRAZON ZS. (2012): Kiállított kultúrák. In: Szakács, E. (szerk): *A kurátori gyakorlat és diszkurzus szótára*. <http://tranzit.org/curatorialdictionary/index.php/szotar/>. Letöltve: 2024. 08. 11.

GÁSZNÉ B. B. (2019): Élő várak a Dél-Dunántúlon –Elevenek a turisztikai köztudatban is? In: Wirth, G. – Köbli, Á. (szerk): *Huncastle*. Budapest. pp. 51-62.

GÁSZNÉ, B. B. (2020): Barrierefreier Tourismus in historischen Burgen - ist es möglich? In: Gonda, T. – Schmidtchen, R. (szerk): *Opportunities and challenges of barrier-free tourism in Hungary*. Merseburg, 2020. pp. 110-123.

GÁSZNÉ B. B. – SCHULTZ É. (2022): Vármúzeumok a pandémia alatt és után – helyzetkép a kulturális turisztikai attrakciókról. In: *Tudásmenedzsment*. 22. évf. 2. különszám: 125-150,

GONDA T. – RAFFAY Z. (2021): A fogyatékossgal élők utazási szokásai. In: *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. VI. évf. 1. szám. pp. 20-38. DOI: 10.15170/TVT.2021.06.01.02

GONDA T. (2016): *A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai*. Pécs, PTE KPVK

HUSZ M. (2016): A múzeum és a történelmi épületek szervezett felfedezésének szerepe az informális tanulás színterei között. In: *Tudásmenedzsment*. 16. évf. 1. Különszám:245-255.

HUTH A. (2010): Az élő interpretáció módszere az Egyesült Királyságban. In: *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum MOKK, Szentendre. pp:151-169.

HÜBNER A. (2023): Disszonáns örökségek. In: *Multidiszciplináris kihívások -sokszínű válaszok*. 2023/1. különszám: 66-87.

- IVÁNYI T. (2022): Az okostelefon és az okosturizmus, mint a modern turisztikai élmény összetevői. In: *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. VII. évf. 2. szám. pp. 35-48. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.02.03.
- JAKAB A. ZS. – VAJDA A. (2023): Múzeum–univerzum. Közelítések. In: Jakab, A. Zs. - Vajda, A. (szerk): *MÚZEUM– ÖRÖKSÉG – KOMMUNIKÁCIÓ*. Kolozsvár, 2023. pp. 7-24.
- KÁLDY M. (2010): Élő történelem vagy múzeumi színház? In: *Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum MOKK, Szentendre. pp:148-150.
- KATONA J. (2021): A hazai kastélyhasznosítás problémáinak elemzése, különös tekintettel a Dél-Dunántúli Turisztikai Régióra. Doktori (PhD) értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar, Földtudományok Doktori Iskola. <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/24065/katona-judit-phd2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y/> Letöltve: 2024. 08. 11.
- KRISTON-BORDI ZS. (2016): Szemlélet és szemléltetés, avagy 21. századi múzeumot a 20. században születetteknek is. In: *Tudásmenedzsment*. 16. évf. 1. Különszám:201-207.
- LUDWIG TH. (2014): *Interpretációs kalauz. Örökségünk megismertetése*. Bildungswerk Interpretation, Werleshausen.
- MAKRANCZI ZS. (2021): Múzeumok és turizmus. Múzeumok ma 2020 országos múzeumi kutatás 16. fejezet. <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/muzeumok-es-a-turizmus>. Letöltve: 2024. 08. 11.
- MÉSZÁROS B. (2020): Gondolatok műemlékek bemutatásáról. In: Wirth, G. – Köbli, Á. (szerk): *Huncastle II*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 29-41.
- MICHALKÓ G. (2010): *Boldogító utazás. A turizmus és az életminőség magyarországi vonatkozásai*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet.
- NAGY J. (2023): A magyarországi látogatói elvárások változásai a múzeumokkal, látogatóközpontokkal, vár- és kastélykiállításokkal szemben (2019-2023). In: *Tudásmenedzsment*. 24. évf. 2.különszám. 35-45.
- NETTKE, T. (2017): Was ist Museumspädagogik? – Bildung und Vermittlung in Museen. <https://www.kubionline.de/artikel/was-museumspaedagogik-bildung-vermittlung-museen>. Letöltve: 2024. 08. 11.
- PUCZKÓ L. – RÁTZ T. (2017): *Az attrakciótól az élményig. A látogatómenedzsment módszerei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- RÁTZ T. (2011): Attrakció- és látogatómenedzsment. In: *Turizmus-menedzsment*. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_Turizmusmenedzsment/ch06s02.html Letöltve: 2024. 08. 11.
- RÁTZ T. – MICHALKÓ G. (2023): A turisztikai blogok szerepe az európa kulturális fővárosa címmel rendelkező desztinációk „jó helyé” válaszában. In: *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. VIII. évf. 1. szám. pp. 57-76. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.01.04
- REMENYIK, B. – BARCZA, A. – CSAPÓ, J. – SZABÓ, B. – FODOR, GY. – DÁVID, L. D. (2021): Overtourism in Budapest: Analysis of spatial process and suggested solutions. In: *Regional Statistics*. Vol. 11. No. 3. pp. 179–197; DOI: 10.15196/RS110303
- RICHARDS, G. (2016): The challenge of creative tourism. *Ethnologies* 38(1–2):31–42. <https://doi.org/10.7202/1041585ar>. Letöltve: 2024. 08. 11.

RICHARDS, G. (2020): Cultural tourism – The future of urban tourism in Europe? https://www.researchgate.net/profile/Greg-Richards-2/publication/351359600_Cultural_tourism_30/links/6093e79ca6fdccaebd0ebb9f/Cultural-tourism-30.pdf. Letöltve: 2024. 08. 11.

SACCO, P.L. – FERILLI, G. – BLESSI, G.T. (2018): From culture 1.0 to culture 3.0: Three socio-technical regimes of social and economic value creation through culture, and their impact on european cohesion policies. https://www.researchgate.net/publication/328569655_From_Culture_10_to_Culture_30_Three_Socio-Technical_Regimes_of_Social_and_Economic_Value_Creation_through_Culture_and_Their_Impact_on_European_Cohesion_Policies. Letöltve: 2024. 08. 11.

TOMBÁCZNÉ VÉGH K. – SZABÓNÉ BOGNÁR A. (2016): Hazatérnek... 1914–2014 című kiállítás rendezésének módszertani kérdései. In: *Tudásmenedzsment*. 16. évf. 1. Különszám: 179-190.

VARGÁNÉ GÁLICZ I. – DÁVID L. D. (2023): A kastélyok hasznosításának különböző aspektusai Fejér vármegyében. In: *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*. VIII. évf. 4. szám. pp. 63-77. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.04.04

ZÁTORI A. (2014): Városi turizmus és kultúra. In: Jászberényi M. (szerk.): *A kulturális turizmus sokszínűsége*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó. pp. 93-114.

ZÁTORI A. (2018): *Élménymenedzsment a turizmusban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.